

A fegyveres erőszak alkalmazására vonatkozó tilalom szokásjogi szabályainak az intervenció és a belügyekbe avatkozás tilalmának tükrében

Suller Zénó

doktori értekezésének tézisei

Konzulens: Dr. Ádány Tamás Vince, PhD

2023 Budapest

I. A kutatás célja és indokoltsága

A jogban viszonylag ritkán előforduló körülmény, hogy egy jogág vagy jogterület alapkövének, kiindulási pontjának számító szabály jelentése, tartalma, és terjedelme olyan ködös, nehezen megfogható, sőt gyakran meghatározhatatlannak lenne tekintve, mint amilyen a fegyveres erőszak alkalmazásának tilalma a nemzetközi jogban. Ráadásul az agresszió tilalma valóban a mai nemzetközi jogi keretrendszer legfontosabb szabálya, sőt, talán az is elmondható, hogy az egész nemzetközi jogrendszer erre az elvre épül, ráadásul tudatosan. Már a Népszövetség is azt tűzte ki célul, hogy az első világháború borzalmai után teljesen betiltsa a háborút, vagyis azt jogellenessé tegye. A második világháború pedig végérvényesen meggyőzte a győzteseket, hogy a nemzetközi kapcsolatok alapja nem lehet más, mint a *jus contra bellum*. Persze az is igaz, hogy igen szerencsés együttállása volt a körülményeknek, mivel a világegés legerősebb államaként az Egyesült Államok került ki megkérdőjelezhetetlen dominanciával, megkerülhetetlen autoritással és erővel. Egy olyan állam került tehát szinte hegemon helyzetbe, mely a saját létét is demokratikus alapokra, fékek és ellensúlyok rendszerére, illetve a jog uralmára építette, talán először az emberiség történelmében. És az is egy üdvös véletlen volt, hogy Amerika éppen nem az izolációs szakaszában volt, így valóban megvolt az erős politikai akarat arra, hogy teljesen új alapokra, vagy legalábbis a népszövetségi minta radikális újragondolásával kialakított platformra építse fel a nemzetközi együttműködés immár kikerülhetetlennek megszerkesztett fórumát. Bár a gyakorlatban meglehetősen kevésbé érvényesültek a célok, de tagadhatatlan, hogy először a népek történetében, létrejött egy olyan világfórum, amelynek létét nincs állam, aki megtagadná. Nincs olyan formáció, amely az államiság elérésével ne törekedett volna idomulni a szabályaihoz, mindennapi működésében ne akart volna részt venni. És tagadhatatlan, hogy az ENSZ Alapokmánya olyan referenciapont lett, amit nincs állam, aki megkérdőjelezne. Ez fennáll az alapokmányban megfogalmazott alapelvekre is, különösen a fegyveres erőszakhoz folyamodás tilalmára. Mégis, évtizedekig megoldhatatlannak tűnt annak a megállapítása, hogy mit is jelent maga az elv, sőt, hogy mi az agresszió fogalma. Nem újkeletű probléma volt ez, már a Népszövetség is évtizedeket ölt abba, hogy definiálja az agressziót, de nem jutott eredményre. S mintegy fél évtizedbe telt az ENSZ tagállamainak is egy lakonikus és nem kötelező fogalommeghatározást adni. S még ez sem fedte le a nagyobb részletkérdéseket sem! Összességében tehát továbbra is bizonytalan maradt, hogy mi alapján alakítsák az államok a nemzetközi kapcsolataikat. Elvben nagyon egyszerű a képlet: tilos agresszív háborút indítani! A gyakorlatban azonban a jog általános problémája hatványozottan jelenik meg az agresszió területén. A jog ugyanis az absztrakt világában próbál általános, lehetőleg minden esetre irányt mutató szabályokat alkotni. A valóság azonban a konkrétumok terrénuma, és nincs olyan pontos és részletes absztrakt jogszabály, ami képes lenne lefedni valamennyi konkrét tényállást. S mennyire így van ez az erőszak alkalmazása esetén, mely továbbra is alig kimunkált, annak ellenére, hogy tonnányi jogtudományi értekezés, cikk és könyv jelent meg a témában. Mint mondtam, kevés ilyen jogterület van, ahol a mindenek alapjának tekintett norma ennyire sok kérdést és bizonytalanságot vetne fel. Olyan ez, mintha a szerződések jogában nem tudnák egészen pontosan mi is a szerződésszegés, mik a megkötésének és az érvényességének a feltételei, és még azt sem tudnánk bizonyosan, hogy

egyáltalán mi is az a szerződés. Vagy olyan, mintha a büntetőjogban tudnánk, hogy az államnak büntetőhatalma van, de nem tudnánk definiálni, hogy mi az a bűncselekmény, mit jelent a bűnösség és ennek milyen következményei vannak.

Ez tehát az általános kontextusa az agresszió vagy a fegyveres erőszak tilalmának a nemzetközi jogban. S ehhez még az is hozzátartozik, hogy a nemzetközi jog renoméját gyakorta csorbítja, hogy lám, a legfontosabb alapelvét mennyire természetes és könnyed módon, meglehetősen frekvenciával sértik meg az államok és nem állami szereplők. Nem könnyíti a helyzetet az sem, hogy az államok legtöbb esetben úgy viselkednek, mint a gyerekek, vagy, ha kritikusan fogalmazunk, azt is mondhatnánk, hogy az államok notórius hazudozók, kétszínű és cinikus képmutatók. S valóban, az államok úgy hajlítják a jogszabályokat és a valóságot is, ahogy önös érdekük megkívánja. Teszik ezt az ENSZ Biztonsági Tanácsának és Közgyűlésének ülésein is. Ennek fényében nem is egyszerű konzekvens gyakorlatot és jogfelfogást fellelni az erőszakhoz kapcsolódóan. Ezért megint arra jutnak sokan, hogy az erőszak alkalmazásának részletszabályait nem lehet megalkotni. Nota bene, azért merül fel az államok gyakorlata és jogfelfogása, mivel az Alapokmány csak a tilalom alapjait adja meg, ennek tükrében a részletszabályok csakis a szokásjog szabályai által lehetnek meghatározottak.

Következésképpen a dolgozat is azt az ambiciózus célt tűzte ki, hogy azonosítsa az erőszak alkalmazásának szokásjogi szabályait. Pontosabban megfogalmazva, a kutatás azt szándékolja, hogy a szokásjogi szabályok megtalálására egy gyakorlatias módszert javasoljon. Ennek a specifikus kitételnek és szűkítésnek több oka is van. Egyrészt, a dolgozat végén ismertetett szokásjogi szabályok kétségkívül vitát fognak generálni, hiszen a jogtudósok gyakran ugyanazt a gyakorlatot teljesen és tökéletesen másképp értékelik. Ráadásul a szokásjogi szabályok összegyűjtése ugyan fontos feladat, de gyakorlatiasan és realiztikusan szemlélve a valóságot, ezek csak akkor lesznek autoritívek, ha olyan forrásból származnak, amely megfelelő tekintéllyel bír ahhoz, hogy az államok és a nemzetközi vitarendezés fórumai is kövessék a kodifikációt. Másrészt, a disszertáció terjedelmi korlátjainak megfelelően lehetetlen küldetés lenne az erőszak alkalmazásának valamennyi területét lefedő szokásjogi szabály azonosítása. S önmagában egy-egy terület kiemelése ugyan sokat javíthat a megértésen, de mindig töredékes marad, s fennáll annak a lehetősége, hogy később ellentmondásba keverednek a területre leszűkített szokásjoggyűjtemények szabályai, amelyeket így különállóan nem lehet feloldani. A dolgozat tehát annak ellenére a módszertanra kér figyelmet, hogy a szokásjog azonosítását is elvégezte, méghozzá nagy terjedelemben. A cél ugyanis az volt, hogy a módszertan gyakorlatias legyen. S mi sem bizonyíthatja jobban egy módszer működőképességét vagy elvetendőségét, mint a próba. Tehát a kutatás a szokásjog megállapítását avégből végezte el, hogy bemutassa a módszertant, s a tudományos mérlegelés alá bocsássa annak eldöntését, hogy a követett metódus jobb eredményre vezet-e, mint a korábbiak. Ehhez azt is előre kell bocsátani, hogy a módszertan alapvetően nem elméleti megalapozottságú, így a dolgozat nem tartalmaz olyan fejezetet, ami részletesen dogmatikai és logikai elemzést és alátámasztást adna a módszerről. A bevezető fejezetekben az alkalmazott módszer alap gondolatai kifejtésre kerülnek, de annak részletes bemutatása a használatával történik.

Az említett korlátozás, hogy a dolgozat az erőszak alkalmazásának szokásjogi szabályait csupán az intervenció és a belügyekbe avatkozás tilalmához kapcsoltn elemzi és állapítja meg. Ennek oka a már említett terjedelmi korlát. Következésképpen a dolgozat azokra a konfliktusokra helyezi a hangsúlyt, ahol az erővel történő beavatkozások, inváziók és okkupációk kiváltó oka valamilyen, a célállamban bekövetkező belső instabilitás, belpolitikai változás vagy polgárháború. Ezek ugyanis olyan beavatkozások, amelyek főszabály szerint nem nemzetközi természetűek lennének, így az állam belügyébe tartoznának. Bár fontos és megkerülhetetlen területei az erőszak alkalmazásának, de a dolgozat nem tér ki részletesen sem a *per definitionem* agresszív háborúk, sem a beavatkozást meghaladó önvédelmi konfliktusok kérdésére, és nem tárgyalja a terrorizmus különleges helyzetét sem, amely kétségkívül számos lényeges új megfontolást hozott az agresszió tilalmában. Lényeges alapvetés, hogy az elemzés csak az Alapokmány hatálybalépését követően felmerülő konfliktusokat vizsgálja, mivel az Alapokmány teljesen felülírta a korábbi jogfelfogást, s egyértelműen a nemzetközi koordinátarendszer kiindulási pontja, mely cezúrát jelent a szokásjog megítélésében is, legalábbis az erőszak alkalmazásának területén, mivel itt mindenképpen új jogi keretet teremtett.

Összegezve tehát a kutatás célja, hogy a fegyveres erőszak alkalmazásának és az agresszió tilalmának az intervenció és beavatkozási tilalom területén beazonosítsa a szokásjogi szabályokat és ezt olyan, néhány egyszerűbb, de lényeges korrekciót tartalmazó módszertannal tegye, amely alkalmas lehet arra, hogy az erőszak alkalmazásának szokásjogi szabályait valamennyi területen azonosítani lehessen, lehetőség szerint még meggyőzőbb adatbankkal, és olyan formában, ami megfelelő autoritással rendelkezik.

II. A kutatás módszertana

A kutatás felvezetésénél lényeges kérdés, hogy hozzájárul-e az értekezés a tudományhoz, tud-e újdonságot, más megközelítést adni. Az agresszió tekintetében felvethető, hogy a számos tudományos cikk mellett nagy volumenű, meghatározó és alapos tudományos kötetek, könyvek is részletesen körül járták a kérdést. A dolgozatban is sokat hivatkozott művek valóban megkerülhetetlen hozzájárulások a diskurzushoz, azonban ezekről elmondható, hogy alapvetően kétféle megközelítést alkalmaznak. Vagy általános jellegben értekeznek az erőszak alkalmazásának szabályairól, vagyis elméleti felosztás alapján tárgyalják az egyes szabályokat és intézményeket. Ebben az esetben (elméleti megközelítés) egyrészt gyakori az is, hogy a szerzők csak bemutatják a különböző értelmezéseket és álláspontokat, de nem tesznek egyértelmű állásfoglalást arról, hogy a szabály létezik-e, inkább alaposan ismertetik a fennálló álláspontokat. Az ilyen munkák másik sajátossága, hogy ugyan természetesen hivatkoznak a gyakorlatra, azokat azonban nem tárgyalják részletesen, inkább példálózó jelleggel felsorolnak egyet-kettőt. A másik megközelítés az esetalapú gyűjtemények (gyakorlati megközelítés). Ezek a munkák hatalmas esetanyagot dolgoznak fel. Ennek megfelelően egy-egy fejezet tartalmazza az adott konfliktus tényeinek és kontextusának ismertetését, bemutatja a nemzetközi közösség reakcióját, majd ad egy részletes jogi elemzést. Amellett, hogy ez a módszer valóban nagyon mély és részletekbe menő információt ad az adott konfliktusról, két kritika fogalmazható meg az ilyen gyűjteményekről. Egyrészt, több fejezetben is felmerül, hogy a jogi elemzés rész nem

a nemzetközi közösség reakciójából következő megállapításokra törekszik, hanem mintegy jogtudományi felülírást ad. Ez a szokásjog azonosítása miatt azért nem követendő, mert a szokásjog semmilyen tekintettel nincs a *helyes* jogértelmezésre. Az államok gyakorlathoz kapcsolt *opinio juris*-át hidegen hagyja, hogy szigorú dogmatikailag például jogellenesnek kellene tekinteni egy gyakorlatot. Ha a nemzetközi közösség jogszerűnek fogad el egy gyakorlatot, akkor az az adott szokásjogi szabály tekintetében a jogszerűséget fogja eredményezni, ha ezt más hasonló gyakorlat tekintetében is fenntartják. Így a szokásjog azonosítása során a jogi elemzés csak az államok hozzáállását veheti figyelembe. A másik hiányossága az esetalapú köteteknek, hogy általában valóban csak az egyes konfliktusokat elemzik, még hozzá elkülönülten, egyesével. Így ezekben a munkákban nem jelenik meg egy összesítés, összehasonlítás és következtetés arról, hogy *mindez* a gyakorlat és mellé társított állami hozzáállás milyen szabályt erősít meg *együtt* és mely szabályok azok, amiket viszont cáfol vagy nem támaszt alá.

A dolgozat lényegében a két módszert kisebb korrekciókkal összehangolni igyekszik. Alapként a gyakorlati megközelítést veszi, vagyis követi annak módszertanát. Ad egy ténybeli és kontextuális ismertetőt, majd bemutatja a nemzetközi reakciót és egy jogi elemzéssel zár. Azonban a nemzetközi reakció bemutatásánál szinte kizárólag az ENSZ BT és KGY üléseinek jegyzőkönyveit, határozatait és tervezetét veszi alapul. Ennek oka, hogy bár az *opinio juris* nem kizárólag itt jelenik meg, de itt a legdokumentáltabb, legbiztosabb és a leghivatalosabb. Sőt, ha van reakció az ENSZ-en belül, akkor az szinte bizonyosan felülírna bármely más formában megjelenőt. Nem jogi okokból, hanem pusztán a szervezet súlyából és központi szerepéből adódóan. Annak köszönhetően, hogy az ENSZ egy célját bizonyosan teljesíti, vagyis tényleg a nemzetközi érintkezés abszolút első fóruma, ez azt is jelenti, hogy az államok valóban itt is fejezik ki egy adott konfliktusról a jogfelfogásukat és értékelésüket. Ezen belül is a hangsúly a határozatokra és ezek tervezeteire kerül. A BT és a KGY ülésein kétségtelenül számtalan álláspont kerül kifejezésre és gyakran releváns részletekről adekvát értékelést adnak egyes államok. De egyrészt tényleg csak egyes államok, nem minden állam szólal fel. Másrészt nem jellemző, hogy jogi elemzések és a szabályok szükséges elemei alapján érveljenek az államok az álláspontjuk mellett, és ez nem is elvárható, hiszen a BT és a KGY politikai szervek. A másik probléma pedig, hogy még ha vannak is egyes államok által a felszólalás során tett értékes jogi álláspontok, ezeket nehezen lehet rendszerbe foglalni és szisztematikusan értékelni. Nem minden állam szólal fel egy ülésen, így az egyéni felszólalások alapján nehéz lenne kvázi univerzális *opinio juris*-t találni. Viszont – néhány kivételtől eltekintve – minden állam szavaz egy határozattervezet elfogadása során. Vagyis egyértelmű, dokumentált álláspontot, ha úgy tetszik *opinio juris*-szá átkonvertálható véleményt ad. Igaz, hogy így a kifejezett jogi értékelés kevésbé cizellált, sokkal kevésbé jelennek meg egy-egy szabály elemei, részletei, de megvan az az előnye, hogy mindenki véleményt nyilvánít róla, és százalékosan lemérhető, hogy hányan támogatták. Ezekből az általában inkább általános, elítélő vagy felhatalmazó, jóváhagyó szövegekből is megállapítható azonban a részletszabály elfogadottsága is, hiszen ismerjük az erőt alkalmazó állam indokait, s ennek fényében ezeket vagy elfogadja a nemzetközi közösség, vagy nem. S ezzel vagy megerősíti ezek szabályait, vagy nem. A szokásjog azonosításánál egy fontos alapállítás, hogy nem a BT vagy a KGY határozata *per se* ami bizonyít egy szokásjogi szabályt, hanem az államok hozzáállása ezekhez. Ez leginkább azzal mérhető, hogy hogyan

szavaztak a határozatról. A dolgozat ezt a támogatottságot százalékszámban méri. Mivel azonban az igen és nem szavazatok mellett tartózkodás, sőt akár nem szavazás is lehetséges, nehéz ezt pontosan és meggyőzően számokban kifejezni. A kutatás azt a megoldást választotta, hogy három százalékszámot ad egy határozat támogattságára. Az első az inkluzív, tehát az optimista értékelés, mely csak az igen és nem szavazatokat számítja. Ez úgy tekinti, hogy a nem szavazás és a tartózkodó szavazat semleges. Ez a valóságban ritkán van így. Még egy nem szavazat is jelentheti akár a szabály elfogadását, de alkalmazásának elutasítását is. A tartózkodás és nem szavazás tényleg bármit jelenthet. Akár támogatást, akár ellenvetést. Legtöbb esetben utóbbit szokta. Ennek megfelelően a második százalékszám a kizárólagos támogatottságot mutatja. Ez a pesszimista megközelítés, amiben kizárólag az igen szavazatot számolja támogatásként, a nemet és a tartózkodást, nem szavazatot ellenzésként. Bizonyosan lehetnének ettől kifinomultabb számítási módszerek is, például a tartózkodást lehetne kisebb támogató vagy kisebb ellenző értéként is számolni. Lehetne 1 érték helyett kevesebb, de ennek megállapítása önkényes lenne, és nem tudná követni azt a valóságot, hogy nem tudjuk biztosan, hogy a tartózkodó szavazat mellette vagy ellene szól egy szabálynak. Így az alkalmazott modell egyértelmű előnye az egyszerűsége. Van egy optimista és egy pesszimista megközelítés, tehát egy legjobb és legrosszabb eshetőség. És e kettő százalék egyszerű matematikai átlaga adja ki a harmadik számot: az átlagos támogatottságot, amely szerintem helyyel-közzel lefedi milyen mértékben elfogadott a határozat, így a benne szereplő szabály.

Talán a legfontosabb újítás, bár meglehetősen egyszerű és szinte magától értetődőről van szó, hogy a határozattervezetek tökéletesen alkalmasak az *opinio juris* bizonyítására. Gyakori félreértés, hogy ha egy határozatot nem fogadják el, akkor azt úgy értelmezik, mint ami alkalmatlan a szabály megállapítására. Vagy, adott esetben megjegyzik létezését és, hogy csak vétó miatt nem fogadták el, de nem használják a szabály megerősítésére. Pedig a szokásjog szempontjából teljesen lényegtelen, hogy egy határozatot elfogadtak vagy sem. Ismerjük hányan szavaztak mellette és hányan szavaztak ellene. Ez pedig önmagában elég arra, hogy mutassa az *opinio juris*. Példának okáért, vessünk össze egy olyan határozatot, amit 7 igen, 3 ellene és 5 tartózkodás mellett fogadtak el, és egy olyat, amit 14 igen egy vétó ellenében nem. Melyik igazol jobban egy szokásjogi szabályt? Természetesen az utóbbi! Semmi nem igazolja, hogy a megvétózott határozattervezeteket ne használjuk szokásjogi szabályokhoz szükséges *opinio juris* viszonyulási pontjaként. És ez nem csak vétózott határozatokra igaz. Ha egy határozat csak egyszerűen a támogató többség hiánya miatt nem kerül elfogadásra, akkor a tervezet értékes megismerési forrása a jogfelfogásnak, ami nem támogatja a szabályt. A vétó kérdése természetesen csak a BT határozatok esetében merül fel. Ezen a ponton szükséges megemlíteni, hogy a dolgozat ugyanakkora súlyt tulajdonít a BT és a KGY határozatainak és tervezeteinek. Köszönhetően annak, hogy a támogatottságot százalékosan mutatja ki az értékelés, összevethető az ugyanazon konfliktust értékelő BT és KGY határozatok támogatottsága. És kijelenthető, hogy a vizsgált esetek többségében közel azonos támogatottság jelent meg a szűk BT és a plenáris KGY esetén. Ez megengedi azt a következtetést, hogy vélelmezhető, hogy a BT határozatok támogatottsága tükrözi a teljes nemzetközi közösség elfogadását is. Így, ha csak BT határozat vagy tervezet adott, akkor is alkalmazhatók ezek a kvázi univerzális gyakorlat és *opinio juris* igazolására.

Szintén fontos újítás, hogy a kutatás nagy hangsúlyt fektet arra, hogy az általa kivétel, igazolás és felmentés fogalmakat alkalmazza a konkrét esetre. Ez a későbbiekben részletesen kifejtett gondolat azt a logikát hordozza, hogy mivel a BT és a KGY politikai szervek, ezek az erőszak megítélését elsősorban politikai alapon teszik, bár szerencsére a jogi szempontok az alapokmányi rendszerben megkerülhetetlenek, és a határozatok is hivatkozni szoktak ezekre a szempontokra. Viszont előfordulhat olyan eset, amikor egy olyan magatartás, ami jogellenes lenne, és sem kivétel, sem igazolás (kimentési ok) nem alkalmazható, a nemzetközi közösség mégsem kívánja a cselekményt elítélni és azért nem követel nemzetközi jogi felelősséget. Ennek elsősorban morális alapjai vannak. Lényegében itt a jogn túl méltányosságról van szó. Ilyen esetekben azonban a felmentés nem a szabály gyengítése, ha nem is feltétlenül meggyőző azt állítani, hogy erősíti a szabályt, de semmiképp nem jelent ellentétes *opinio jurist*. Igaz, hogy nagyon nehéz alátámasztani, hogy mikor ad felmentést a nemzetközi közösséget és mikor zárja ki a jogellenességet, azonban a megkülönböztetésre törekedni kell, mivel a szokásjogi szabály azonosítását torzíthatja ha egy felmentést jogellenességet kizáró okként értékelnénk.

Újra felvéve a módszertani fonalat, említésre került fentebb, hogy a kutatás alapként az gyakorlati megközelítést veszi, s tényállás és nemzetközi közösségi álláspont bemutatása után jogi analízist ad. Itt kell megemlíteni a következő különbséget módszertanban. A dolgozat a gyakorlat jogi elemzésének részénél teljesen kizárja a jogtudományt és nem hivatkozik tankönyvekre, tudományos cikkekre. A kutatás azt a módszert követi, hogy mivel szokásjog azonosításáról van szó, így az ismertett tényállás és a nemzetközi közösség által erre adott válasz analizálására van szükség. Így a jogi elemzés a fenti szempontok alapján a gyakran politikai megnyilvánulásokat igyekszik átfordítani jogi fogalmakra. Vagyis az idézett tervezetek és támogatottságuk alapján azt próbálja megállapítani, hogy mely szokásjogi szabályok igazolására lehet használni az esetet és mekkora támogatottsággal. Azt adja meg, hogy jogilag hogyan értékelték maguk az államok a konfliktust. Egyetlen jog megállapításának segédeszközét alkalmazza a kutatás: a Nemzetközi Bíróság (ICJ) ítéletét, amennyiben az ügyben született ilyen. Az ICJ ugyanis a döntést általában szokásjogi alapon (is) hozza meg. S itt különösen igaz az, hogy ha a bíróság úgy találta, hogy egy bizonyos szabály szokásjogi jellegű, igen nagy kihívás lenne ezzel szemben állást foglalni. A másik előnye a bírói esetjognak, hogy sokkal pontosabb terminológiájában, mint a határozatok. Általában nagyon fontos és pontos megkülönböztetésekre mutat rá az ICJ, jogilag alaposan tisztázva a felmerülő kérdéseket.

Ami pedig a másik, az elméleti megközelítést illeti, a dolgozat két részben is ennek a módszerét követi. Mivel kifejezett célja a kutatásnak a szokásjogi szabályok azonosítása, így elengedhetetlen, hogy az elméleti megközelítésben használt forma szerint egy átfogó és holisztikus bemutatást adjon. Ez a legszembetűnőbb az elméleti fejezetek esetében, mivel itt természetesen a klasszikus, jogforráson és jogtudományi munkákon alapuló ismertetés kapott helyett egyrészt a téma megalapozása és felfeztetése, másrészt az alkalmazott terminológia tisztázása végett. De ugyanígy az elméleti megközelítés szintetizáló igénye jelenik meg a beazonosított szokásjogi szabályok bemutatásánál és leginkább ezek alátámasztásánál, ami mintegy kommentárként is értelmezhető. Itt tematikusan osztályozva és általános

szabályokként megfogalmazva kerülnek bemutatásra azok a megállapítások, amelyeket az esetalapú analízis kimutatott.

III. A kutatás eredményeinek rövid összefoglalása

A disszertáció két nagyobb részre tagolódik. Egy általános elméleti és jogtörténeti részre, illetve a kiválasztott eseteket bemutató és a szokásjogot beazonosító részre. Az elméleti blokk egy jogtörténeti áttekintéssel indít egészen az ókori előzményekig visszanyúlva. A történeti áttekintés célja a felvezetés és az érdekesség mellett az, hogy bemutassa, hogy szemben azzal a talán nem csak a laikusok által vallott nézettel, miszerint az ENSZ Alapokmány előtt nem létezett az agresszió tilalma, és a háborúindítás teljesen szabad és szabályozatlan volt, a valóságban már egészen a *jus gentium* korai megjelenésénél kialakultak a háborúindítás korlátai. Igaz, hogy ezek jogi kötőereje meglehetősen kétes, inkább morális iránymutatások voltak, de látni kell a *jus contra bellum* kialakulásának előzményeit a görögök és a meglehetősen militáns, de a jogra nagy hangsúlyt fektető rómaiak esetében. A korai keresztény teóriák pedig azért lényeges állomás, mert alapvetően határozták meg a modern nemzetközi jogot elméleteikkel kialakító jogászok jogfelfogását az igazságos háborúról. Külön érdekes és fontos annak az említőleges bemutatása, hogy már az európai uralkodók is olyan fogalmakkal operáltak, mint agresszív háború, önvédelem, támadó szövetségek vagy európai béke és biztonság. Azt mutatja tehát be a fejezet, hogy az első világháború utáni *jus contra bellum* törekvések nem egy vákuumban és előzmények nélkül jelentek meg. S a fejezetet lezáró népszövetségi áttekintés és a két világháború közötti állami gyakorlat bemutatása azt szemlélteti, hogy a Népszövetség mennyire hasonló célokat és megoldásokat látott kívánatosnak a nemzetközi kapcsolatokban, mint később az ENSZ. Szemben az általános vélekedéssel, nem kifejezetten volt *ab ovo* tehetetlenségre ítélve a világszervezet, és ami még lényegesebb, a teljes ENSZ rendszer lényegében csak a revíziója a Népszövetségnek. Maga a Népszövetség pedig egy elképesztően radikális újragondolása volt a nemzetközi érintkezésnek, ami a hadviselés helyett a viták békés rendezése és a tárgyalás mentén képzelte el az államok közötti kapcsolatokat. Külön figyelemreméltó, hogy már ekkor megindulnak a kezdeményezések a háború jogi betiltására és az agresszió definiálására, amit ekkor még a munka ellenére is mindig úgy ítélték meg, mint lehetetlen küldetés. Nagyon értékes összehasonlítási alapot ad azonban, hogy az ekkor megjelenő problémákkal a nemzetközi közösség még az ENSZ-es definiálási kísérlete alatt is küzdött, lényegében azonos tartalommal. Végül összevethető a fejezetet záró, a fegyveres konfliktusokat bemutató és a népszövetségi reakciókat tárgyaló rész a dolgozat második nagy egységével. A Népszövetség bukása felé vezető út pedig egyben az ENSZ-nek is kikövezte az ösvényt, s a hiányosságait bemutató résszel összhangban összevethető, mennyiben tudott az új világszervezet megfelelni a kihívásnak a nemzetközi béke és biztonság terén.

A jogtörténetet követő rész a hatályos ENSZ-i szabályozás alapjait és leginkább kialakulását mutatja be. A fejezet azzal indít, hogy felvázolja az Alapokmány keletkezésének a folyamatát, különös figyelemmel a nemzetközi békét és biztonságot, illetve az erőszak alkalmazásának szabályozását. A fejezet hozzájárul az alapokmányi rendszer jobb megértéséhez, illetve segítséget nyújt az erőszak alkalmazására vonatkozó alapokmányi cikkek történeti

értelmezésére is a *travaux préparatoires* ismertetésével. Ezt követően a dolgozt ismerteti az Alapokmány idevágó szabályait és különös hangsúlyt fektet a terminológiára. Ennek a fontosságát az adja, hogy a kutatás azzal érvel, hogy különbség van agresszió és a fegyveres erőszak alkalmazásának egyéb formái között, így igyekszik valamiféle konzekvenciát levonni az Alapokmány meglehetősen hanyag terminológia-kezeléséről. Az Alapokmány mellett az agresszió tekintetében a legfontosabb forrás (bár *stricto sensu* nem jogforrás) a 3314-es KGY-i határozat, ami egy hatalmas és végletekig elhúzódó kodifikációs munka eredménye. A fejezet részletesen ismerteti a munkafolyamat minden lényegesebb állomását, ideértve a különböző változatok és az államok álláspontjainak bemutatását. Bár ez a rész valóban terjedelmesen tárgyalja a bizottságok munkáját, ennek haszna abban nyilvánul meg, hogy nagyon pontos képet ad arról, hogy az államok egy-egy szabályról milyen álláspontot képviseltek. Ráadásul nem szabad elfelejteni, hogy bár ez a fejezet értelemszerűen megelőzi az esetek áttekintését, számos konfliktus előzte meg a határozat elfogadását. Másképp megfogalmazva, azért is érdekes a munkafolyamat, mert a szövegezés alatt folyamatosan fegyveres konfliktusok dúltak, így ezt a folyamatot sem lehet egy vákuumban elképzelni, nagyon is párhuzamos volt a szövegezés és az egyes ismertetett fegyveres konfliktusok zajlása. Végül a dolgozat ismerteti az elkészült munka eredményét, tehát értékeli röviden a megszületett definíciót.

Az agresszió kérdéseivel és jogintézményeivel foglalkozó fejezet egy klasszikus elméleti fejezet. Itt kerülnek bemutatásra azok a fogalmak, amelyekkel a szokásjogot feltáró rész operál. A fejezet ismét, de ezúttal sokkal részletesebben és szisztematikusabban foglalkozik a terminológia kérdésével. A szakkifejezések pontos megértése nemcsak jogtudományi-nyelvészeti játék, ugyanis alapvető következmények járnak egy-egy kifejezés használatából, amire jó példa a fejezetben tárgyalt önvédelem, agresszió és fegyveres támadás kifejezések használata. A dolgozat tehát rendszerben és kontextusában értelmezve veti össze az Alapokmány és a 3314-es KGY-i határozat alkalmazott kifejezéseit. Ezt követően a legfontosabb fogalmakat tisztázza a jogtudományi álláspontok bemutatásával és ütköztetésével, illetve számos esetben saját értelmezést adva. A dolgozat ebben a részben tárgyalja a kivételként, igazolásként vagy kifogásként leggyakrabban hivatkozott jogintézményeket, s ezeket részletesen bemutatja. A kutatás ebben a fejezetben alapvetően tartózkodik attól, hogy gyakorlati hivatkozásokkal támassza alá a következtetéseket, így igyekszik tisztán elkülöníteni az elméleti és a szokásjogot azonosító részt, ezzel ügyelve arra, hogy a módszertan tisztaságát tartani tudja.

Természetesen szokásjogi szabályok azonosítását nehezen lehet bemutatni a szokásjog alaposabb megértése nélkül. Következésképpen a kutatás külön fejezetet szentel arra, hogy bemutassa a koncepció lényegi elemét. Ismerteti emelett azt is, hogy a szokásjog ősidők óta jelenléve ellenére mennyi bizonytalanság és kihívás társul a területhez. Miután a dolgozat körbejárta a szokásjog jogforrási értékét, a kialakulásának módját és a szokást kialakító alanyok kérdését, arról is tart egy rövid bemutatót, hogy miért okoz jelentőséget már elméleti szinten is a rendkívül egyszerűnek tűnő, kétkomponensű definíció: a gyakorlat és az *opinio juris*. Hosszabban foglalkozik a fejezet második része a szokásjog megállapításának általánosan elismert módszerére, vagy legalábbis annak nem vitatott alapjaira, melyet a legautoritívabb módon a Nemzetközi Jogi Bizottság (ILC) dolgozott ki mind a szokásjogok azonosítása, mind

az eltérést nem engedő normák tekintetében. Mindkét kodifikációs munkát részletesen áttekinti a dolgozat, mivel ezek képezik a kutatás alapjait, illetve a *jus cogens* agresszió tilalom és az erőszak alkalmazásának általános szokásjogi szabályon alapuló tilalma is ezen két kodifikációs munka ismeretében érthető meg. Az ILC anyagai mellett a fejezet kitér még az ICJ szokásjogot meghatározó módszerére is.

Az elméleti fejezetek utolsó darabja a nemzetközi államfelelősséget érinti röviden, s arra kíván rámutatni, hogy a területnek meghatározó szerepe lehet a szokásjog azonosításában. Különösen a kivételek, igazolások és felmentések megkülönböztetése bír relevanciával, mivel ez meghatározza az egész módszertant a fent kifejtettek szerint.

A dolgozat második nagy egysége az egyes fegyveres konfliktusok bemutatása és szokásjogi alapon való értékelése. A hidegháború előtti és utáni konfliktusokra bontott fejezetelés lényegében csak a könnyebb áttekinthetőséget szolgálja, annak ellenére, hogy számos változást hozott a kétpólusú világ összeomlása, a szokásjogi szabályok formálásában ez nagy vagy érdemi változást nem hozott, s még kevésbé hozott változást az ENSZ működésében. A már ismertetett módszertan mellett az esetgyűjteményről annyit érdemes előrebocsátani, hogy a kutatás igyekezett reprezentatív adatbankkal dolgozni, a terjedelmi korlátok mellett azonban ez így is csak az 1945 utáni konfliktusok töredékének feldolgozását jelenthette. A konfliktusok kiválasztása természetesen lehet kritika tárgya, hiszen a dolgozatban szereplő fegyveres beavatkozások mellett számos egyéb eset is felhozható lenne. A kutatás arra törekedett, hogy átfogó képet adjon, lehetőleg valamennyi kontinensről, tartalmazza a híresebb, nagyobb konfliktusokat is, melyekben a nagyhatalmak érdekeltek voltak, s olyan incidenseket is, melyekben lényegében nem volt nagyhatalmi érdek. Szempont volt még, hogy néhány olyan eset felvételt nyerjen, ahol az ENSZ lényegében nem hozott semmilyen intézkedést, vagy még ülést sem tartott. Értelemszerűen nem kerültek ismertetésre azok az esetek, amikor ENSZ missziók avatkoztak be egy konfliktusba, mivel azok lényegi jogi kérdést a kutatás tárgyán belül nem képeztek, bár, természetesen egy átfogó erőszak alkalmazásáról szóló szokásjogi kodifikáció nem térhet ki az ENSZ missziók részletszabályainak feldolgozásától sem. Kitér azonban a dolgozat olyan esetekre is, ahol a beavatkozó nem állam, hanem valamilyen regionális, vagy szubregionális szervezet vagy éppen katonai tömb volt. A konfliktusokat feldolgozó rész a szöveges ténykifejtés, nemzetközi reakció bemutatás és jogi elemzés mellett táblázatokkal segíti a megértést, illetve a tételek igazolását. A már említett százalékos támogatás táblázatos szemléltetése mellett összegzésre kerülnek az eset összefoglalói a legfontosabb szempontok (ki volt a beavatkozó, mi volt a kimentés, elfogadta-e a nemzetközi közösség) alapján, illetve minden esetben található egy táblázatos összefoglalás a hivatkozott határozatokról és tervezetekről, és minden esetben (amennyiben volt róla feljegyzés) feltüntetésre került, hogy pontosan mely államok hogyan szavaztak.

A kutatás érdemi eredménye egy konklúziók fejezet helyett az azonosított szokásjogi szabályok bemutatása. Ez a szerző saját következtetése, illetve megfogalmazása. Először maguk a szabályok kerülnek felsorolásra cikkek és témakörök szerint rendezve. S ezt követi egy alátámasztás, ami mintegy kommentárként is értelmezhető. Ez utóbbi rész célja, hogy meggyőzze az olvasót, hogy az alkalmazott módszer alkalmas arra, hogy alátámasztható

következtetéseket hozzon a szokásjogi szabályok azonosítására. A szöveges ismertetés tartalmazza azokat az általános tartalmú KGY-i határozatokat, amik tehát az általános szabályokat fogalmazták meg. S felsorolja azokat az eseteket, amelyek az előző részben kifejtésre kerültek, s a szabályt alátámasztják. A kettő együtt megalapozza azt, hogy valóban szokásjogi szabályról van szó, mivel az általános és a specifikus jogi vélemény ugyanarra mutat egy meghatározott gyakorlat kapcsán. A jog megállapításának segédeszközeként a rész hivatkozik a Nemzetközi Jogi Intézet szokásjogot megállapító határozataira is, mivel azok szintén erősíthetik a szabályt. Amennyiben ICJ ítélet is van, az természetesen sokkal nagyobb súlyt kap. Egy szabály alátámasztása azzal zárul, hogy az alátámasztásra használt határozatokat és tervezeteket felsorolja, s ezek mellé rögzíti azok támogatottságát is, majd ezekből von egy átlagot, ami már az adott szabály támogatottságára ad egy értelmezési keretet, egy megközelítő számot.

Végezetül a Mellékletek tartalmazzák azoknak az általános KGY-i határozatoknak a magyar fordítását, melyek a szokásjogi szabályok alátámasztását szolgálják. Így ezek teljes szöveggel és kontextussal összevethetők. Megjelennek még a Nemzetközi Jogi Intézet hivatkozott határozatai is, hasonló céllal.

IV. A szerző egyéb publikációi

- [Arsboni.hu: A dél-afrikai fehér népiirtás kérdéséről](https://arsboni.hu/a-del-afrikai-feher-nepirtas-kerdeserol/), 2018. július 15. <https://arsboni.hu/a-del-afrikai-feher-nepirtas-kerdeserol/> (in English: Persecution and genocide claims in South Africa) 15 July 2018
- Új nép születőben: a roma nem-területi nemzet koncepciója in Pogácsás Anett és Szilágyi Pál (ed.) *TehetségPONT 7. 'DIES DIEM DOCET' válogatott tanulmányok* Joghallgatók tollából. (2019) pp. 197-215. (in English: The non-territorial concept of the Roma nationality in international law)
- Book Review: Vanda Lamm (ed.): *Emberi Jogi Enciklopédia*, in Szabó Marcel(ed.): *Hungarian Yearbook of International Law and European Law*, Eleven international publishing, 2019, pp. 573-576
- A kisebbségvédelem abszolút minimumának kérdése, avagy az etnikai tisztogatás kriminalizálásának szüksége in *Kisebbségvédelem*, Kisebbségi Jogvédő Intézet (2020) 2. szám. pp. 27-51. (in English: ethnic cleansing in international criminal law)
- Vizsgálhatja-e az Alkotmánybíróság az uniós jog alkotmányosságát? in *Magyar Jog* 2022/11 pp. 665-676. (in English: Constitutional Identity as a concept in the Hungarian Constitutional Court from an international law perspective)
- How the safe third countries concept result the prohibited non-refoulment and what are the limits of forum shopping in migration? in *Acta Humana* Vol. 10. No. 3 2022. pp. 181-196.
- *Advanced Technology – Advanced Terror, An Interdisciplinary Study on Disruptive Technology and The Rule of Law* in *Hungarian Yearbook of International Law and European Law* 2023 (11) 1. pp. 212-37.
- *Trendi Terrorizmus: terrorista marketing, toborzás és megfélemlítés* (in English: Trendy Terrorism: terrorist marketing, recruitment and intimidation) in *Nemzetbiztonsági Szemle* 11. évfolyam (2023) 2. szám pp. 29–46.

- Befogadva: Outsourced Illegality: How Does Europe Make Others to Carry out the Unlawful Pushbacks of Migrants? Scheduled to be published in the volume of the Workshop for young researchers on migrations, rule of law and European values” organized by the University of Salerno.

V. A szerző előadásai

- OTDK (2019)
- Young Researchers Workshop on Terrorism and Belligerency, University of Haifa, Izrael (2021)
- War and Peace Conference, NKE. Budapest(2022)
- Jog a Válság Idején. PPKE JÁK doktorandusz konferencia (2022)
- A jogtudomány sajátosságai, Széchenyi István Egyetem (2022)
- Second Doctoral Seminar of the Siracusa International Institute for Criminal
- Justice and Human Rights. Siracusa, Olaszország (2023)
- Workshop for young researchers migrations, rule of law and European values,
- University of Salerno and the European Union. Salerno, Olaszország (2023)
- War and Peace Conference II, NKE. Budapest (2023 szeptember)
- 20 Months After the Russian Invasion in Ukraine. What Has Been Done, What Needs to Be Done. Where Is the End? Romanian Centre for Russian Studies (University of Bucharest), Fridtjof Nansen Institute from Oslo Institute for Danube Region and Central Europe from Vienna (2023 november)
- Kiválasztva: Young Researchers Workshop on Terrorism and Belligerency, University of Haifa, Izrael (2023 december)